

Lilli Luuk

Lühike
sõjaajalugu

Toimetanud Katrin Kern
Korrektuuri lugenud Lauri Eesmaa
Kujundanud Maris Kaskmann

© Lilli Luuk ja Loomingu Raamatukogu, 2026
© Kaanefoto. Piia Ruber, Sirp, 2023

Kolleegium

Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Maria-Kristiina Lotman,
Ilona Martson, Elle-Mari Talivee, Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uiibo

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn
Tel: 627 6425
E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkitud Pakett

ISSN 1406-0515
ISBN 978-9916-755-98-3 (trükis)
ISBN 978-9916-755-97-6 (epub)

Auk

Adele ei osanud tagantjärele enam meenutada, millal õieti see auk tagumise heinamaa ja suurte kuuskede vahele oli tekkinud. Alguses oligi seda keeruline tähele panna olnud. Ajast mõni nädal enne jaani, kui Adele küüni tagant noorest kaasikust saunavihtade tarbeks latvu lõikamas käis, ei mäleta ta ümbrusest üldse midagi iseäralikku. Toomingas oli ära õitsenud, hein üle seelikuserva tõusnud, mesilased sumisesid oma korjeradadel ja raja ääres õitses metsmaasikaid, mõni rohekasvalge mari ka juba seas. Siiski, heinateo ajast meenus Adelele hiljem küll hetk, kus niiduk seal servas järsku nõksaku tegi, nii et niitja istmel põrus ja täitsa maakeelse vandesõna ütles, et hobune hirnatas ja ilma valjastest tõmbamata järsult seisma jäi, hea, et takka üles ei löönud, oma hirmu, oma ehmatust oli niitja, palgaline poola poiss, pärast juba saksa keeles edasi andnud. Mis koperdus see siis oli – niidumasina jooks oli terve ja midagi iseäralikku maapinnal heina sees pilku visates silma ei jäänud –, jäigi selgitamata, peaasi, et sai tööga edasi minna. Poolakas polnud mingi vurle, oli hea põllutööline, keda Adele ka talviseks ajaks juba palgale kutsunud oli, kaks poega olid linna poole läinud, üks talviti koolis ja teine teenistuses, ja Adele mehel oli alatasa asju ajada – piimaühisuses, kaitseliidus, tuletõrjeseltsis, aga talus on tööd alati rohkem, kui ära jõuab teha, töökäsi pole kunagi küllalt, töö ei saa kunagi valmis.

Tõsi, samal sügisel oli üks poegadest, kes vahel sealtkaudu metsataguste naabrite vanema tütre juurde jutustama käis, küll teatanud, justkui oleks seal nurgas nagu mingi imelik lehk õhus, aga Adele unustas sellegi jutu toimetuste vahel kohe, ikka võib juhtuda, et mõni tõhk või mäger on metsa veerde ära koolnud ja levitab raipehaisu, sügisene mets ongi täis kõdunemise ja lagunemise lõhnu. Ei, pigem nagu hunnik mädamune oleks katki löödud, oli haistja oma kogemust täpsustanud, aga aurukatla all oli juba tuli, talgulised kohal ja kiirel viljapeksuajal ei ole perenaisel mahti muule mõelda.

Talv oli kiire ja äkiline, mets raksus külmast, pakane tappis noori viljapuid. Ainult selles kohas püsis kogu lumerikka talve kangekaelselt tume, nagu lumesulamise laik, just nagu leiduks seal karjamaa servas mõni kuumaveeallikas, milliste kohta üks poistest oli Loodusvaatlejast

lugenud. Hilistalvel läks peremehel sealsamas regi metsas kevadel valmis lõhutud ja riita laotud halupuukoormaga ümber, seda ei juhtu küll tihti. Kui mees abiväega tagasi läks, oli langil abiks olnud naabertalu peremees kadunud ja osa puid nii sügavale pinnasesse vajunud, et ei saanudki kätte. Nagu polekski maa talvel kivikõvaks külmunud! See koht oli Adele kujutluses nüüd nagu mädaplekk maakeral, kui õunal on selline, torkad sõrme läbi.

Lihavõtete ajal asutas külla tulnud vallavanemast mehevend koduteele, ikka hobuse ja vankriga ja mööda teed, nagu seisusekohane, aga koju ei olnud jõudnudki, ainult tema kaabu leiti miskipärast kevadiselt rohumaal, samast kohast, kus küttekoorem oli ümber läinud, teest kaugel. Naine arvas küll, et mehele oli ilmselt töö juurde järele tulnud, vallasekretär ja üks kohalik elanik oleksid võinud tunnistajateks olla, neil on lihtsalt hirmu pärast suud lukus, aga Adele ei saanud kuidagi lahti tundest, et mehevenna kadumisega on seotud see tüma paik. Kevadel lumelagunemise ajal oli selgelt näha, et kohas, kuhu talv läbi lumi pidama ei jäänud, oli maa sees mudane lohk, ja kui rohukõrred hakkasid ennast juba läbi mulla ja mulluse kulu valguse poole ajama, püsis see paik ikka must, nagu metssigade väherdud lai lomp rabatee ääres, kohas, kus kraavid kokku jooksevad. Kuuldused liikusid, et maakonnas on veelgi vallavanemaid kadunud, aga imelikest lohkudest ei räägitud kusagil. Adele hoidis omad kahtlused targu enda teada.

Vastu jüripäeva läks poolakas lagunevat karjaaeda parandama. Adele pani Krzysztofile päevaks leivakoti valmis, et see ei peaks maja juurde tulemisele aega kulutama, kui aga kevadõhtu juba jähnenema ja hämar-duma hakkas, hiilis halb aimdus Adelele prahilõkete hõnguga koos ligi, ta tõmbas kartulipaja pliidiservale, palitu õlgadele, ning ruttas pooleldi jooksusammul üle kasteniiske rohu tagumise heinamaa poole. Roikad jooksid aeda mööda ilusas sirges reas, kuni mudasel pinnal enne metsaserva ühendus katkes, mõned latid olid poolenisti maa sisse torgatud, nii et ainult lühikesed otsad paistsid, sügavalt nagu soost, noored rohukõrred sirutasid ennast ümber haamri, kõik see värske roheline muutus videvikus ühtlaselt mustjaks, üks saapatald oli jätnud templi mullale nagu postkaardile, ja rohkem mitte ühtegi jälge mitte kusagil. Poola poissi ei nähtud talus ega külas enam kunagi. Otsima

muidugi ei hakatud, arvati, et ju läks kodumaale nagu teisedki. Kui kõrred juba pikkust võtsid, püsis maa sees mustav pragu nagu laiali rebitud servadega haav, mis ei paranenud, vaid tasapisi laienes.

Kui noor suvi oli jälle sealmaal, läks peremees koos poegadega ise niitma, vikatid ja luisk ja joogimannerg kaasas. Adele tahtis miski imeliku tunde pärast hobust maja ja enda lähedal hoida, kuigi ühtegi sõitu sel päeval plaanis polnud, niidumasin seisis jõude lauda ees, kõrge rohi kasvas juba rummust läbi. Õhtul naasid aga niidutöölt vaid vanem ja noorem poeg, peremees ja keskmine poegadest olid puudu. Adele seisis kartulimaa servas, silmad lugesid tulijaid üle, siis ta juba jooksis, kuid augu mudased servad olid tummad nagu niitjadki, ainult selle kuju meenutas nüüd kaugelt irvitavat hambutut suud.

Teisel päeval saatis Adele tütre naabertallu nukrat uudist teatama. Naabrite juures ei paistnud kedagi kodus olevat, pererahvast ei olnud näha, kuigi hobune oli karjamaal ja vanker rehe all, jalgrattad aida seina najal. Adele oli tütre karmilt keelanud otseteed läbi metsa ja üle heinamaa tulla, kuigi too ema hirmu alusetuks pidas, oli ta siiski kuulekalt teed mööda kõndinud. Adele läks pärast ise oma halvematele kartustele kinnitust otsima, ja kui ta jalgade värisedes augu servale jõudis, valendas seal kinnituseks mullane põll, pooleldi juba huumusekihi all, aga peenem pilutikand servas oli tuttav, sellist näputööd tegi naabrinaine. Kui siis ühe ööga veelgi inimesi, isegi terveid peresid külast ja mujalt vallast kadus, räägiti sellest küll, aga ainult poolihääli ja vihjamisi. Adele käis ringi, nagu lohiseks tal järel sünge vari, südames oli kui must auk.

Vähem kui paari nädala pärast olid viimased heinad kuhjades ja varju alla vedamiseks valmis, töö ei küsi murest, Adele oli allesjäänud poegade ja tütrega juba kaks koormat ära vedanud, teise naabripere lapsed olid laka peal tallumas, õnneks pidas head heinailma, see püsis kuum ja kuiv. Kui rehad ja hangud olid kuhja najale toetatud, istuti riide peale ja söödi praeliha ja leiba, mannergus oli jõhvikamahl kaevuveega, väiksemad lapsed luristasid jooki läbi heinakörte, Adele jõudis vahepeal laudas ära käia, kui ta tagasi jõudis, seisis heinalised kohkunud nägudega koorma ümber, hobune, kes oli olnud päitseid pidi lepa külge seotud, joogivesi ette pandud (tööloom vajab puhkepausi nagu

inimesedki!), oli kadunud, päitsed vedelesid maas tolmusel mullal kõrretüügaste vahel. Adele nägi õudusega, et auk oli veelgi laienenud, igaüks pidi seda nüüd nägema, see ei olnud enam pragu, see oli lai ja pikk nagu haud, ei, pikem veel, see oli nagu ühishaud, ja nii sügav, et hobune oleks seal püsti seista saanud, aga kui Adele augu sisse vaatas, olis silmad kohe nagu ööd täis, kuigi oli alles keskpäevatud. Kui naine pilgu mullamustast välja kiskus, pimestas teda päike, nii ei saanud hiljem päris kindel olla, et need olid kindlasti kabjajäljed, mis niidetud rohumähtaid augu serval olid mullast lahti rebinud ja ära tallanud. Heinalistel aga ei olnud kuidagi sõnu juhtunust rääkimiseks. Ehk olid parmud hobust kimbutama hakanud ja ta oli end lahti tõmmanud? Mõne järgneva päeva jooksul kadus külast veel töö- ja sõiduhobuseid. Ja ei olnud kellelgi tahtmist sellest rääkida.

Keset kuuma juulit jäi kadunuks Adele vanem poeg. Kuna selleks ajaks oli küla noortest meestest pooltühi, ei olnud see kellegi jaoks isegi uudis. Kui Adele püüdis veel auku jutuks tuua, kutsus seda oma silmaga vaatama, sai ta vastuseks ainult kaastundlikke pilke. Keegi ei tahtnud näha. Auk aga võttis enda alla üha laiema lapi maast, ulatus servapidi juba sinna, kus maamõõtja oli eelmisel sügisel heinamaa ühe kolmandiku pealt uue piiri tõmmanud. Seda meest, kes tüki Adele maast omale sai, oli Adele küll ainult kevadel korra näinud, mööda lume alt väljasulanud karjamaad ja metsaserva oma värskete valduste poole kõndimas, hiljem mitte kunagi. Kuna hein kasvas äravõetud maa peal ikka samamoodi edasi, siis oli seegi Adele küünis ja lakas, ei raatsinud raisku lasta oma hoolt, eks tulgu küsima, kui vaja, põllumaal kasvas küll sügisese künni peal malts ja ohakas, seda oli Adelel valus vaadata. Aga augu ümber selle-eest ei leidunud ühtegi rohuliblet! Selle mehe kohta Adele ei küsinud, mõtles, et ainult tema käest küsima ei tuldaks. Kui sügiseks välja ei ilmu, künnab Adele kasvõi ise selle põlluriba üles, ükskõik, mida kusagil paberites nüüd öeldakse, tema oma hooldatud maad sööti ei lase! Kuigi hein sirgus suve teisel poolel taas kõrgena, oli augu mustav suu nüüd juba õue poolt lehma juurde tulles selgesti näha.

Ühel soojal augustiõhtul läks tütar lehmale järele, et loom õhtuks lüpsiks lauta tuua. Isegi loomade ööseks karjamaale jätmine ei